

Питання шевченкознавства

Олександр Астаф'єв

УДК 821.16.091 "18"

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ГЕНРИК СЕНКЕВИЧ: ВЗАЄМОПРИТЯГАННЯ РОМАНТИКІВ

У статті вперше в українському літературознавстві порушено проблему рецепції творів Тараса Шевченка в літературно-критичній та епістолярній спадщині Генрика Сенкевича, проаналізовано його емоційну реакцію на поему "Гайдамаки", окреслено польський контекст оцінки творчості українського поета, простежено точки дотику між історичними творами обох письменників, зокрема у змалюванні Хмельниччини і постаті українського гетьмана.

Ключові слова: рецепція, романтизм, оцінка, контекстуальний аналіз, історичний прототип, національний характер.

Oleksandr Astafyev. Taras Shevchenko and Henryk Sienkiewicz: mutual attraction of romanticists
For the first time in Ukrainian literary history, the paper focuses on the reception of Taras Shevchenko's works in literary criticism and letters by Henryk Sienkiewicz, analyzes his emotional response to the poem "The Haidamaks", outlines the Polish context of the Ukrainian poet's appraisal, and traces the points of contact between historically-based works by both writers, particularly in the depiction of Khmelnytsky's liberation movement and of the profile of Ukrainian hetman.

Key words: reception, romanticism, appraisal, contextual analysis, historical prototype, national character.

Творчості видатного польського письменника Генрика Сенкевича (1846–1916) присвячено чимало різних праць, зокрема польських учених (А. Ладики, Ю. Кржижановського, К. Вики), англійських (Ф. Болека, П.-М. Домбовського), російських (І. Горського, О. Цибенко, Ю. Лимонова, О. Сулова), українських (В. Антоновича, М. Грушевського, І. Франка, Ю. Булаховської, Р. Радишевського, М. Васьківа, Т. Чужої). Проте проблема, яка нас цікавить, досі не досліджена, вона лише мимохідь згадана в розвідках В. Щурата, М. Мочульського, Г. Вервеса та ін., тож потребує контекстуального аналізу, всебічнішого й повнішого розгляду.

На початку 1914 року редактор київського часопису "Kłosy Ukraiński" Ян Замараєв з нагоди 100-річного ювілею від дня народження Т. Шевченка звернувся до Г. Сенкевича з проханням написати статтю про поета. У відповідь він отримав такого листа:

"Шановний Пане! Загалом я не відмовляюся від думки надіслати колись для "Kłosów Ukraińskich" якоїсь більшої або меншої своєї праці, але в даний час не можу задовольнити Вашого прохання. Я розпочав друкувати "Легіони" в "Tygodniku Ilustrowanym", не завершивши, як це буває, повісті, і тепер не можу ані на мить від неї відірватися, бо якби я це зробив, то "Tygodnik" припинив би друк. З цієї причини я ще довго не буду вільним. Праця моя є плодом максимального зосередження, так що кожне відволікання думки від предмета, яким займаюся, нанесе справі непоправної шкоди.

Щодо Тараса Шевченка, то я читав "Гайдамаки" та інші його твори перед написанням "Вогнем і мечем", відтоді минуло вже років тридцять. Якби я

прагнув щось про нього сказати, то повинен би перечитати його заново, а тим часом у мене вже стільки зібралось і стільки все ще прибуває матеріалів до “Легіонів”, що кожна вільна від писання хвилинка йде на читання їх. З тих давніх часів лишився в мене туманний спогад про поета дужої руки, неприязного до росіян, але так само і до нас – у тому самому, або навіть вищому ступені. Може бути, що є в ньому нота винятково селянської ненависті, транспонована на народний тон. Я не можу і не хочу цього вирішувати.

Дуже жалкую, що в цей час не можу нічого зробити для “Kłosów” і висловлюю глибоку повагу і побажання, щоб Ваша праця мала найширше визнання серед польської спільноти.

Г. Сенкевич.

Варшава, 20 лютого 1914 р.” [12; тут і далі пер. з польської наш. – О.А.].

Отже, у своєму листі Г. Сенкевич указує, що поему Т. Шевченка “Гайдамаки” він читав понад тридцять років тому і в нього залишився туманний спогад про “поета великої руки, неприязного до росіян”, але так само і до поляків, “у тому самому, або навіть вищому ступені”. Ясно одне, що на Г. Сенкевича, письменника із вразливою уявою, “Гайдамаки” вплинули дуже сильно, хоча він і вловив у них ноту “селянської ненависті”.

До речі, онук письменника Юліуш Сенкевич, видатний фольклорист, в інтерв'ю М. Зимомрі, коментуючи типологічну схожість між “Вогнем і мечем” і Шевченковими “Гайдамаками”, зауважив, що Г. Сенкевич під час написання твору спирався на історичні джерела, українські літописи, зокрема “Літопис Самійла Величка”, “Історію Русів”, історичні праці Людвіка Кубала, Пантелеймона Куліша та ін. Драматичний сценарій про “дикі поля” України XVII ст. прищепився письменнику, коли він перебував за океаном, в Америці, де його супроводжували всілякі пригоди, вестерни, життя ковбоїв та ін. Він прагнув дати польському читачеві рицарський роман. Образ Богдана Хмельницького вийшов з карикатурними рисами, що було типово для польської історіографії, зокрема праць Людвіка Кубала; це, звісно, дистанціювало його від історичного прототипу. Слід зазначити, що фільм “Вогнем і мечем” Єжи Гофмана містить інтерпретацію, що якісно корегує Сенкевичеві підступи упередженого характеру [3, 356-357].

Негативні оцінки діянь української козаччини були типовими для польської історіографії. Негативно оцінив Шевченкову поему і польський історик та белетрист Ф. Равіта-Гавронський, бо в цьому ж таки номері журналу “Kłosy Ukraiński” було надруковано його статтю “Тарас Шевченко і ми”. Він побачив у “Гайдамаках” ідею помсти “без національної або навіть політичної цілі”, хоча й заперечив, що Шевченко був “поетом ненависті”.

Це типовий погляд, звичний для оцінки козацько-польських воєн середини XVII ст. у польській історіографії і літературі, і в цьому контексті стає зрозумілим пафос роману “Вогнем і мечем” Г. Сенкевича, творів Т. Заборовського, Я.-Н. Камінського, С. Вітвіцького, Ю. Словацького, М. Чайковського, М. Грабовського, З. Красінського чи, скажімо, коментаря Л. Совінського до свого перекладу поеми “Гайдамаки”, бо, мовляв, Шевченкові правдиво змалювати події завадила народна традиція, і тому не можна вибачити йому такої помилки.

Уперше ім'я Т. Шевченка в контексті зіставлень із творчістю Г. Сенкевича фігурує у відгуках “stańczyków” (назва походить від політичного памфлета в листах “TeKa Stańczyka” (“Портфель Станьчика”), 1869, що його написали Й. Шуйський, С. Тарновський і С. Козьян. Станьчик – ім'я популярного блазня польських королів XVI ст. Олександра Ягеллончика й Сигизмунда Августа. У памфлеті висміяно крикунів-патріотів, які галасують “Polska!” “Polska!”,

а насправді нічого не роблять; пізніше Станьчик як герой з'явиться у п'єсі С. Виспянського "Весілля").

С. Тарновський у розвідці "Генрик Сенкевич" (1897), яка ввійшла до його шеститомної історії польської літератури, наголошує, що творчість автора трилогії "Вогнем і мечем" близька до патріотичної маніфестації. Твори Сенкевича, як і Шевченка, на його погляд, "не містять критеріїв об'єктивної правди, вони є чинником формування народної свідомості" [23, 40]. Учений так розмірковує над проблемою правди художньої і правди історичної: "У нас Крашевський намагався охопити всю польську історію в циклі романів, навіть частково виконав цей задум, але він йому не зовсім удався. У загальному занепаді цього роду роману з'явився такий, що не має нічого подібного у світі. Його історичність? Не варто забувати, що роман не є історією, він має право її змінювати, припасовувати до наших потреб. Єремія Вишневецький не був такий героїчний у своїй самопожертві, як його зрозумів і представив Сенкевич. Правда" [22, 420]. Правдивішу оцінку Є. Вишневецькому дає Т. Шевченко в повісті "Близнець", де згадано легенду про дочку "лютого Єремії Вишневецького-Корибута". Для Т. Шевченка, як і для Г. Сенкевича, слово насправді є не мірилом історії, а метафорою, щоб виховувати людей, бо якщо почуття не будуть істинними, то розум не зможе досягнути історію, переказана історія породжує несмак. Г. Сенкевич зізнається: "Я відчув огиду, і може, на щастя для мене, до оповідань, до героїв-ліліпутів, до жалібною тринки, що затонко бринить, до своїх і чужих творів подібного роду. Сказав собі: уже годі! (лат.). І пробую на іншій ноті" [11, 110].

Мовлячи про львівських "станьчиків", не можемо не згадати про візит Г. Сенкевича до Львова й перебування там із 29 квітня до 5 травня 1900 р., тодішні урочистості, зустрічі зі "станьчиками" і студентською молоддю, офіційні прийоми. Серед тодішніх "станьчиків", котрі зустрічали славетного письменника у Львові, був і Войцех Дідушицький, польський політичний діяч, археолог, письменник, публіцист, мистецтвознавець, драматург. Він також вважав за потрібне порівняти творчість Т. Шевченка і Г. Сенкевича: "уява обох авторів зобразила події вірогідні, які загоняють розум у глухий кут" [див.: 8]. Нагадаємо, що В. Дідушицький був автором поетичних збірок "Казка над казками" (1833), "Ангел" (1892), історичних драм "Богдан Хмельницький" (1873), "Болеслав II", "Князь Генрик" (обидві – 1897), повістей "Фантазії" (1871), "Владислав" (1872), "Мішаний шлюб" (1892), "У Парижі" (1893), "Святий птах" (1895) та ін. Очевидно, що прихильність до Шевченка виникла у В. Дідушицького під впливом В. Антоновича, з яким він неодноразово зустрічався.

Високо оцінив трилогію Генрика Сенкевича Юзеф-Богдан Залеський. На його думку, від художнього твору слід вимагати не істини в її "голому" вигляді, а глибини хвилювань і переживань, не логіки й доведень, а щирості й переконливості. Тому художня мова трилогії, її естетичні атрибути, на відміну від логічних характеристик, передбачає свободу суджень і прийняття багато чого на віру й перевірку на переживання. "Роман "Вогнем і мечем" читаю з невимовною цікавістю. Беззаперечно, це першорядний романіст і поет! Скільки-то творчої сили, який урочистий настрій, рицарський і майстерно збережений. Яка глибина народного почуття... Образність правдиво чарівна, відображає і віддзеркалює величну місцевість, звичаї, постаті й характери наших старославних воїнів... А польщизна яка гарна і прегарна!... Свіжа, барвиста і проста, шугає по ній ненастанна думка, палахкоче..." [24, 307]. Враження Ю.-Б. Залеського від роману "Вогнем і мечем" переплелися з його любов'ю до України й ностальгійними почуттями, у яких спрацював ефект синергії: роман найбільш концентровано і яскраво, зримо й багатобічно об'єднав усі складові

психіки: “Завдячую Сенкевичу за безліч милих і блаженних хвилин. Розкошував душею, співаючи над його романом. Він так яскраво нагадав Україну – Аркадію моїх молодих років. Урочисті й вірні описи родинних околиць, частково мені знайомих, захопили мене. Ніби батьківські могили довкола заговорили живим голосом. Боже, заплати йому за добро! Благословляю його з ревністю старця над гробом!” [24, 307].

Потреба розширення й олюднення історичної дійсності властива й Т. Шевченкові, вона спонукає його виходити за межі предметно-речового й відходити від історичної істини, залучати у твір фольклорний матеріал, допускати “мовні” алогізми й навмисну безглуздість, словесну гру, щоб передати “*duch stepu*”. Як відомо, творчість Ю.-Б. Залеського так само тісно зв’язана з історіософією і фольклором (вірші й поеми “Думка гетьмана Косінського”, “Думка Мазепи”, “Чайки”, “Хотинський похід” та ін.). Свідченням шани до Шевченка став його вірш “Могила Тараса” (1861). У записках “Із щоденничка” за 1861 р. автор неодноразово звертається до образу Шевченка: “Привозять там у тому часі й тіло Шевченка, який помер недавно в Петербурзі, щоб поховати його в рідній землі. Малороси раді при цій можливості влаштувати маніфестацію українського народу...” [див.: 25]. “Кароль Ружинський – наш гість, якого ми кілька років не бачили... Розмова одразу поважна, змісту духовного, загалом релігійного. Звернув якимось її на Шевченка. Читав уривки з його біографії і кілька строф із пісні” [див.: 25]. “Дістав том поезій Шевченка, надрукований торік у Петербурзі. Засів зранку з великим старанням за читання і, окрім дивних пересудів, навіть ненависті до ляхів і апофеозу уманської різни, окрім усіх обурень, поезії ті наповнили моє серце невисловленою любов’ю. Не важливо, що поштуркував нас, то був останній поет із селян-кріпаків, яким польська шляхта далася взнаки. У моїй душі так яскраво постала Україна. До того ж він – незвичайний талант в укладанні поем і в сердечних виливах” [див.: 25]. Ю.-Б. Залеський, як і Г. Сенкевич, до речі, вважав, що Т. Шевченко палав ненавистю до поляків і звеличував гайдамацьку різню, хоча уточнював, що це був останній кріпосницький поет, якому допекла шляхта, і він мав винятковий талант до складання поем. Дивно, що різню у “Вогнем і мечем” Залеський сприйняв спокійно, а в “Гайдамаках” – ні, хоча, зрозуміло, батальні сцени розходилися з його аркадійським образом України. У листі до Бронислава Залеського від 10 січня 1876 р. він пише: “Мій дорогий, зразу ж, без затримки надсилаю Тобі листи Шевченка. Не дуже благотворно вони вплинуть на слов’янську публіку. У поезіях, які я переглядав до цього часу, більше половини зерна. Архитвором завжди “Вечір” [24, 173]. Отже архитворами він вважає пейзажі на взірць “Вечора”, у них він помічає зерно, а все інше, зокрема й “Гайдамаків”, зараховує до “полови”.

С. Кшемінський теж вважає, що основу трилогії “Вогнем і мечем” Г. Сенкевича складають “не автентичність подій і обставин”, не встановлення історичного факту, яким він є, а “високі думки і почуття, радощі терпіння, звитяги і поразки” [10, 71]. Мабуть, це саме можна сказати і про історичні твори Т. Шевченка. Має рацію Ю.Кржижановський, коли каже, що в дискусії довкола роману “Вогнем і мечем” і можливих паралелей із творчістю Т. Шевченка дає про себе знати боротьба між захисниками традиційних цінностей і тими, хто прагне модернізувати національну свідомість [11, 17]. До модерністів тодішня польська критика зараховувала Елізу Ожежко, Болеслава Пруса, Петра Хмельовського, Олександра Свентоховського та ін.

На думку прибічників модернізації національної свідомості, усе на світі змінюється, змінюємося ми й наша свідомість, і ніхто не може бути певен, що завтра віддаватиме перевагу тим історичним подіям, що й учора. Тому наша

історія постає химерою, і такі письменники, як Шевченко й Сенкевич, здатні передати цю химеру іншим поколінням за допомогою своїх почуттів, думок і спостережень і зробити її доступною для всіх, вважала, наприклад, Е. Ожешко [16, 284-289]. Е. Ожешко захоплювалася творами обох письменників, зокрема поезією Т. Шевченка і його драмою “Назар Стодоля”. У 1887 р. у Гродно в постановці українського театру глядачі мали можливість познайомитися з п'єсою М. Кропивницького “Невольник”, створеною за однойменною поемою Т. Шевченка. На її думку, у зображенні історичного тла поет удається до історичних зміщень, перенісши морські походи запорожців із XVI–XVII ст. на другу половину XVIII ст., цей же прийом неодноразово використовує Г. Сенкевич у своїй трилогії. Тому цілком зрозумілий її пріоритет перед Г. Сенкевичем, бо його романні герої як національні характери для неї настільки живі й самобутні, що затьмарюють в її очах самого творця [15, 126]. Відомо, що Е. Ожешко відгукнулася на постановку “Невольника” статтею “Про маловідому справу” й переклала на польську уривок із твору про участь Степана в походах проти турків [2, 42].

Б. Прус вважає, що було б неправильно зводити мистецтво до емоційно-особистого вираження людської суб'єктивності, бо це призводить до спотворення історичної дійсності, ідеалізації жорстокої магнатської політики в Україні та викривленого зображення козацтва, що помітно у трилогії Г. Сенкевича [18, 166-169]. На думку П. Хмельовського, ідеалізовані картини історичних міражів у Г. Сенкевича інколи доповнюють соціальні міражі, що призводить до одновимірної сучасності й оманливого оптимізму [7, 170-178]. О. Свентоховський також дорікає письменникові, що важливо показувати реальні суперечності, а не займатися їх прикрашенням та “упакуванням” [21, 188-189]. Звідси випливає висновок, що твори Г. Сенкевича, як і Т. Шевченка, не можна оцінювати з погляду реального факту й історичної істини, тут має бути на першому місці достовірність переживань, логіка почуттів і сила вражень.

В Україні роман “Вогнем і мечем” також набув розголосу й одразу став об'єктом гострого осуду. В. Антонович, розглянувши його історіографічну концепцію, вказав на грубе спотворення правди [1, 20-22]. Рецензія В. Антоновича на “Вогнем і мечем” має свою передісторію. У 1872 р. Г. Сенкевич у часопису “Wieniec” опублікував повість “Даремно”, у якій зобразив життя Студентського клубу в Київському університеті св. Володимира. Ось що пише про ці події Ю. Кржижановський: “Час дії досить загально окреслює в повісті на студентські групи. “Хлопомани називають нас пекарчиками... Окрім нашої котерії, що не має дуже щільних рядів, маєш тут хлопоманів; заклав їх і сформував Антонович, частково вели їх Рильський і Стемковський, але сьогодні це дурні, які не знають, чого хочуть; розмовляють по-малоросійськи і п'ють самогон – от і все”. Замітка про Володимира Антоновича і його вихованця Тадея Рильського є дуже загальною, на її підставі важко зорієнтуватися, чи мова йде тут про роки перед повстанням, чи пізніші, коли “хлопоманство остаточно виродилося”, про багаторазові тодішні репресії свідчить лише документ про закриття “Клубу”, інституції радше розважальної, ніж суспільної” [11, 49-50].

Звісно, сам Г. Сенкевич у Києві не був, тут не навчався, повість постала на основі розповіді очевидців, зокрема і К. Добського, збереглися листи письменника до нього [див.: 19]. У цьому творі на основі життя сина коваля Йозефа Шварца письменник намагався показати становлення нової людини, соціаліста, вихованого на засадах позитивізму. Хлопомани, про яких пише автор, ідей соціалізму не сприймали.

Своє неприйняття твору “Вогнем і мечем” засвідчив І. Франко в численних принагідних згадках; наприклад, у рецензії “Кореспонденція Юзефа Богдана

Залеського” він пише: “Навіть та Україна, яку він (Юзеф-Богдан Залеський. – О.А.) так гаряче любив, малювалася в його поезії в зовсім фантастичних нарисах, і хто знає, чи той фантастичний малюнок не причинив польській суспільності багато шкоди, так само, як, певно, принесе їй шкоду й не менше фантастичний, хоч у противнім, ворожим та ненависним напрямі, малюнок у славній трагедії Сенкевича” [5, 102].

Через двадцять років після виходу “Вогнем і мечем” полеміку довкола твору ініціював Станіслав Бжозовський. З одного боку, це було спонукано невдалими виступами Г. Сенкевича на політичній арені (маємо на увазі його листи до Державної думки в Росії з приводу польського питання і подій в Одесі, Києві, у Томську, на Кавказі тощо [6, 147-183]). З другого боку, С. Бжозовський, як і більшість прихильників угруповання “Młoda Polska” (“Молода Польща”), обстоюють принцип надіндивідуалізму й “голої душі”. Мабуть, цим можна пояснити, що в дискусії проти Г. Сенкевича взяли участь С. Пшибишевський [17, 7-8] і В. Налковський [див.: 14].

Польський дослідник А. Маковецький наголошує на тому, що “діалог” Г. Сенкевича з представниками групи “Молода Польща” відбувся в кілька етапів. Письменник тривалий час був моральним авторитетом для младаполяків, можливо, до виходу роману “Без догмату” (1891), який младаполяки прийняли як маніфест своїх філософських і морально-естетичних поглядів. Станіслав Поланецький із роману “Родина Поланецьких” змальований як антипод Леона Площовського, це шляхтич, що живе поза історичним виміром, він не замислюється над “вічними” питаннями неробства, егоїзму, виховання, кохання. Масла у вогонь підлила відповідь Г. Сенкевича на анкету “Kuriera Teatralnego” в 1903 р., коли він драматургію покоління “Молодої Польщі” оцінив як шкідливу, “оперту на руйнацію і збудження, тобто надмірну експлуатацію еротичної тематики” [13, 30]. Тому младаполяки й обурилися. С. Бжозовський у статті “І смуток того всього...” наголошував: “Не допускав ніколи, що виступ його може набрати форми, негідної його самого, настільки нерицарської, неестетичної” [13, 179]. А в маніфесті “Легенда Молодої Польщі” натрапляємо на такі слова: “Польща Заглоб і Бенет хоче тут спекти два печива при однім вогні: хоче похоронити одним махом бунт і порив до життя нових суспільних сил” [13, 232]. А. Гурський у маніфесті “Молода Польща” з обуренням звертається до тих критиків, кожен із яких має підтримку, кафедру, посаду, стипендію, політичне становище: “Кого або що правдиво великого видав він серед нас, кому дав таку силу росту, щоб поляк вплинув на сучасну душу й культуру й заяснів світлом “незмінної зірки” Сенкевича? Не обманюймо себе. Любимо його всі і складаємо йому нашу шану – але для сучасної літератури більше ніж Сенкевич значить нп. Пшибишевський” [13, 167].

Полеміку прихильників угруповання “Молода Польща” із Г. Сенкевичем ми згадуємо тому, що вона може служити паралеллю до того, як українські модерністи, зокрема Михайль Семенко, ставилися до Т. Шевченка і його творчості. Згодом з’явилися праці про творчість Г. Сенкевича К. Войцеховського, С. Ляма, Ю. Кіяса, Ю. Кляйнера та ін.

Російський учений І. Горський у комплексному дослідженні історичної романістики письменника зосередився, зокрема, на аналізі твору “Вогнем і мечем”. На той час чи не найповнішу його українську характеристику сформулювала Ю. Булаховська в передмові до перекладу роману “Хрестоносці”. Згодом ця дослідниця ширше проаналізувала “Вогнем і мечем” у своїх літературно-критичних статтях та передмові до першого його вітчизняного видання. На українському прочитанні роману спиняється в дисертаційній праці М. Васьків, особливу увагу зосереджуючи на стильових і жанрових

особливостях трилогії. Огляд творчості польського письменника в цілому з виваженою сучасною оцінкою “Вогнем і мечем” належить Р. Радишевському [див.: 4]. Широку дискусію серед учених-істориків, письменників, громадських діячів, публіцистів обох країн у кінці дев'яностих років викликала вже згадана кінопостановка Єжи Гофмана (з українського боку в дискусії взяли участь Ю. Андрухович, Ф. Сисин, Ю. Шевчук, П. Тима). Тоді, зокрема, була сформульована причина несприйняття роману українським суспільством як наслідок несумісності різних національних проєктів.

У комплексній темі “Тарас Шевченко і Генрик Сенкевич” наявні ще два цікаві моменти, про які варто сказати. Насамперед мова йде про типологічну схожість романів “Вогнем і мечем” Генрика Сенкевича і “Божий гнів” Юзефа Ігнаці Крашевського, про що вже писали П. Хмельовський, О. Яцимирський, і найновіше дослідження належить нашій Т. Чужій. Оскільки Ю.-І. Крашевський, як відомо, відчував пієтет перед Т. Шевченком, читав його твори, зберігав малюнки, автографи листів до Б. Залеського, то тут цікаво було б простежити, чи не фігурує ім'я автора “Кобзаря” у взаємному листуванні Г. Сенкевича і Ю.-І. Крашевського.

І другий момент, це, звісно ж, реакція Г. Сенкевича на образ Хмельниччини у творах Ю. Словацького, про якого він, як відомо, написав низку статей і відгуків [20, 19-32]. Вона у нього постає в негативному світлі.

Ревізія офіційної позиції польської історіографії щодо Хмельниччини в контексті творчості Г. Сенкевича відбулася в 1930–1940-х рр., коли польський історик О. Гурка, спираючись на праці В. Липинського, обґрунтував, що козацьке повстання було не стихійним бунтом суспільних маргіналів, як його намагався подати Францішек Равіта-Гавронський, а боротьбою української шляхти й українського народу проти політичної анархії Речі Посполитої. Він запропонував переоцінку діянь винятково талановитого вождя Богдана Хмельницького, а також Івана Богуна, Максима Кривоноса та ін. Учений опублікував серію статей, які згодом склали книжку “Вогнем і мечем” та історична дійсність” (1934). Він вважає, що письменник у творі пожертвував історичною достовірністю подій і прототипів [9, 13]. Погляди вченого викликали бурхливу дискусію і змусили багатьох його колег (З. Лясоцький, В. Томкевич, О. Чоловський, М. Кукель, В. Конопчинський) виступити проти викривальних висновків. Поляризація оцінок зберігалась і надалі: від визнання письменника генієм, а роману – вершинним мистецьким явищем (Л. Людоровський) до звинувачень у догоджанні уявленням і “дешевим мріям” пересічних читачів (В. Гомбрович), емоційній та інтелектуальній незрілості автора (Ч. Мілош).

Зрозуміло, що творчість обох митців, які починали як романтики, багато в чому схожа у плані порівняльної поетики, де можна вести мову про їхній внесок у розвиток національної свідомості українського та польського народів, орієнтацію на ті течії історичного роману, що їх розвивали Вальтер Скотт і Дюма (“Вогнем і мечем”, “Потоп”, “Гайдамаки”, “Тарасова ніч”), боротьбу з турецьким нашествям (“Пан Володийовський”, “Іван Підкова”, “Гамалія”), тему античності у їхніх творах (“Quo vadis?”, малюнки Шевченка “Нарціс”, “Нарціс та німфа Ехо”, “Телемах на острові Каліпсо”), критичне ставлення до Богдана Хмельницького й розуміння історії як ключа до пізнання сучасності, відтворення історичного колориту епохи, ідеалізацію героїв, здатних на самопожертву заради загального добра, що помічаємо в образах Яреми Галайди, Сксекутського, Заглоби. Письменників об'єднує інтерес до минулого, що допомагає подивитися на людину та людство в аспекті їхньої еволюції й у широкому історико-культурному контексті, поєднання романтичних та реалістичних тенденцій творчості, що виявляється у змалюванні трагічного становища селянства

(“Катерина”, “Наймичка” Т. Шевченка та “Шкіци вуглем”, “Ганя” Г. Сенкевича), трагічну долю музиканта в тодішньому суспільстві (“Музикант” Шевченка та “Янко музикант” Г. Сенкевича). Тобто створюється враження не “туманного спогаду про поета великої руки”, а духовної близькості і взаємної мисленої присутності обох письменників, відчуття естетичної спорідненості і близькості, самовиповнення й самоутвердження себе як творчої особистості через повагу до іншого. А водночас і неоднаковості – за соціальною приналежністю, віком, темпераментом, вихованням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Польсько-руські взаємини XVII віку в сучасній польській критиці. – Львів: НТШ, 1904. – 66 с.
2. Грибовська О. Еліза Ожежко – критик і перекладач Тараса Шевченка // *Тези доповідей наукової сесії, присвяченої 100-річчю з дня смерті Т.Г. Шевченка*. – Львів: Вища школа, 1961. – С. 10-12.
3. Зимофья М. Слідами легенди: Юліуш Сенкевич // *Зимофья М. Долі в людях. Нариси. Інтерв'ю*. – Дрогобич: Коло, 2006. – С. 356-357.
4. Радшишевський Р. Роман Генрика Сенкевича “Вогнем і мечем”: польська і українська перспектива // *Сенкевич Г. Вогнем і мечем*. – Харків: Фоліо, 2006. – С. 3-18.
5. Франко І. Korespondencya Józefa Bohdana Zaleskiego // *Франко І. Твори: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1982. – Т. 33. – С. 102.*
6. Białokozowicz B. Henryk Sienkiewicz i literatura rosyjska // *Sienkiewicz dzisiaj: studia, szkice, polemiki, wybory / dokonał i opracował T. Jodelka*. – Warszawa: PIW, 1968. – S. 97-115.
7. Chmielowski P. Henryk Sienkiewicz w oświetleniu krytycznym // *Sienkiewicz dzisiaj: studia, szkice, polemiki, wybory / dokonał i opracował T. Jodelka*. – Warszawa: PIW, 1968. – S. 166-196.
8. Dzieduszycki W. O Sienkiewiczu // *Gazeta Lwowska*. – 1906. – Nr 259. – S. 12-14.
9. Górka O. “Ogniem i mieczem” a rzeczywistość historyczna. – Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1986. – 263 s.
10. Krzemiński S. Zarysy literackie. – Warszawa: Druk. S. Lewentala, 1895. – 287 s.
11. Krzyżanowski J. Twórczość Henryka Sienkiewicza. – Warszawa: PIW, 1970. – 438 s.
12. List Henryka Sienkiewicza // *Kłosa Ukraiński*. – 1914. – Nr 1. – S. 10.
13. Makowiecki A. Młoda Polska. – Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1987. – 334 s.
14. Nalkowski W. Z powodu politycznych wystąpień pana Sienkiewicza. – Warszawa: Druk.A. Michalskiego, 1907. – 23 s.
15. Orzeszkowa E. Listy zebrane / oprac. E. Jankowski. – Wrocław: PAN, 1958. – T. 4. – 426 s.
16. Orzeszkowa E. Poufne zwierzenie o twórczości Sienkiewicza // *Sienkiewicz dzisiaj: studia, szkice, polemiki, wybory / dokonał i opracował T. Jodelka*. – Warszawa: PIW, 1968. – S. 284-289.
17. Przybyszewski S. O “nową” sztukę // *Życie*. – 1899. – № 6. – S. 7-8.
18. Prus B. Ogniem i mieczem – powieść z lat // *Sienkiewicz dzisiaj: studia, szkice, polemiki, wybory / dokonał i opracował T. Jodelka*. – Warszawa: PIW, 1968. – S. 166-196.
19. Sienkiewicz H. Listy do Konrada Dobrskiego // *Sienkiewicz H. Listy / Wstęp, oprac. J. Krzyżanowskiego*. – Warszawa: PIW, 1977. – T. 1. – Cz.1. – S. 232-334.
20. Sienkiewicz H. Mieszaniiny literacko-artystyczne // *Pisma Henryka Sienkiewicza*. – Warszawa: Nakładem redakcyi Tygodnika Ilustrowanego, 1902. – T. XLVIII. – S.19-32.
21. Świętochowski A. Henryk Sienkiewicz // *Henryk Sienkiewicz. Materiały, oprac. J. Kulczycka-Saloni*. – Warszawa: PIW, 1960. – S. 188-189.
22. Tarnowski S. Historia literatury polskiej. – Kraków: Drukarnia “Czasu”, 1907. – T. 6. – Cz. 2. – S. 420-430.
23. Tarnowski S. Studia do historii literatury polskiej. – T.V: Henryk Sienkiewicz. – Kraków: Drukarnia “Czasu”, 1897. – 40 s.
24. Zaleski J.B. Do pana Ildefonsa Kossilowskiego od 31 października 1883 r. // *Korespondencya Józefa Bohdana Zaleskiego*. – Lwów: Nakładem D. Zaleskiego, 1904. – T. 5. – S. 306-307.
25. Zaleski J.B. Z dzienniczka z 1861 r. // *Korespondencya Józefa Bohdana Zaleskiego*. Wyd. D. Zaleski. – Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1902. – T. 2 – Режим доступу: http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=51735&s=1.

Отримано 21 березня 2014 р.

М. Куїв

